
Väliseestlased ja nende keel. Pidepunkte uurimisloost

Jüri Viikberg, Kristiina Praakli

Tänapäevase üleilmastumise käigus on märkimisväärselt suurenenud inimeste piiriülene liikuvus, mis on põhjustanud nii kultuurilise kui ka keelelise mitmekesisumise. Lähiajaloo pöördelised sündmused Ida- ja Kesk-Euroopas – piiride avanemine, (taas)iseseisvunud riikide liitumine Euroopa Liidu, NATO ja eurotsooniga – on oluliselt elavdanud sealset majandus- ja kultuurielu, ent ühtlasi mõjutanud demograafilisi arenguid ja kasvatanud väljarännet eeskätt Lääne-Euroopa riikidesse. Ka välismaale elama-töötama-õppima läinud eestlaste arv on alates 1990. aastaist taas märgatavalt suurenenud.

Eestlasi on siirdunud välismaale juba ammustest aegadest, kõige arvukamalt 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul Venemaale ning Teise maailmasõjaga seoses Lääne-Euroopasse. Eestlaste väljarändamist, nende kogukondi asukohamaades, nende etnilist ja kultuurilist identiteeti on käsitletud nii ajaloolased kui ka lingvistid, etnoloogid ja folkloristid. Käesolevas artiklis on vaadeldud väliseesti keele uurimisega seonduvat ning selle bibliograafiasse võetud esinduslik valik asjaomast kirjandust.¹

Väliseesti keelest

Artikli pealkirjas esinev mõiste *väliseesti keel* on mõnevõrra tinglik, sest ühise nimetaja alla mahtuvat väliseesti keelt kui niisugust pole olemas ega saagi olla. Mis tahes väljaspool Eesti geograafilist ruumi

¹ Põhjaliku ülevaate eri mandritel elavate väliseestlastega seonduvast pakub Kristiina Praakli ja Jüri Viikbergi koostatud käsiraamat „Eestlased ja eesti keel välismaal“ (Tallinn, 2010).

räägitav eesti keelekuju on alati oma asukohariigi ning selle eesti keele kõnelejate keskne või täpsemini öeldes – oma asukohariigi väiksemate keelekollektiivide- ja/või suhtlusvõrgustike keskne. Väliseesti keelekujud eristuvad Eesti enda keeleruumis kõneldavast standardiseeritud eesti keelest mitme tunnuse poolest: need on paikkondlikud, asukohariigi mõjutusi sisaldavad, üldjuhul suulised keelevariandid, mida iseloomustavad asümmeetria (st ebavõrdsed suhted sotsiolingvistikas mõttes), dünaamilisus ning ajas muutumine ja varieeruv kasutus põlvkondadevahelises suhtluses.² Loetletud tunnuste kõrval iseloomustab väliseesti keelekujusid keelekasutuse mitmekesisus eeskätt idiolektitasandil. Individuaalsed erinevused iseloomustavad küll kõiki keelekollektiive, ent on eriti silmapaistvad mitmekeelsetes kogukondades, kus idiolektidevahelised erinevused võivad kontaktiilmingute avaldumisvormide paljususe ning heterogeensuse tõttu olla vägagi märgatavad.³

Nii väliseesti keele alastes uurimustes kui ka eesti kontaktlingvistikas laiemas mõttes on esitatud mitmeid arengutsenaariume kontaktisituatsioonides toimuvate keelemuutuste ja kontaktiilmingute kohta.⁴ Üks esmaseid, universaalsemaid ning kontaktlingvistikas enim kirjeldatud keelekontaktidest johtuvaid esinemisvorme on koodivahetuse ja/või laenamisenähtena avalduva uue keeleainese lisandumine kõneleja emakeelde. Sõnalaenude ning koodivahetusilmingute⁵ avaldumine väliseesti keelekujudes on rohkete keelenäidete näol fikseeritud kogumike „Eestlased ja eesti keel välismaal“ ning „Väliseesti keelest“ artiklites.⁶ Lisaks laenuliste keeleühikute esinemisele iseloomustab eeskätt vanema generatsiooni suulist keelekasutust Eesti

² Samas, lk 15.

³ Vt lähemalt: Kristiina Praakli. Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keelekasutus ja koodikooperimine (Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis, 24). Tartu, 2009.

⁴ Samas, lk 22–68.

⁵ Koodivahetuse ja sõnalaenude tähendusel ning eristamisel käesolevas artiklis lähemalt ei peatuta, sest seda on eesti keeleteaduses ammendavalt käsitletud. Vt nt Anna Verschik. Koodivahetus meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus, 2004, nr 1, lk 25–45; K. Praakli. Esimese põlvkonna.

⁶ Väliseestlaste keelest. Toim Liina Lindström (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised, 9). Tartu, 1998.

keeleruumist kadunud või marginaalses kasutuses olevate keelejoonte säilimine, nagu näiteks arhailiste ja teatud murdejoonte rohkus, grammatiliste muutustena aga morfoloogiline lihtsustumine või hägustumine (eeskätt muutused astmevahelduslikes tüvedes), võõr-mõjud rektsioonis, objektikasutuses ning sõnajärjes.

Esiajalugu (19. sajand)

Otsesõnu väliseestlastest 19. sajandil veel juttu ei tehtud, need olid suguvennad, kes kodumaalt soojale lõunamaale rändasid või karistuseks Siberisse sundasumisele saadeti. Ent nad ei kadunud kodumaa jaoks sootuks. Luteriusu koguduste ülevaateis leidus andmeid ka eesti asunduste kohta⁷ ja pastorite läkitustest Eesti ajalehtedes (juba nt *Tallorahwa Postimees*, 1857) loeti väljasaadetute elujärjest *Siberia maal*. Väljarändamist kajastasid *Perno Postimees* (aastast 1861 Krimmi), hiljem *Eesti Postimees*, *Olevik* jmt.⁸

Esimese pikema olukirjelduse Siberisse mõistetute käekäigust avaldas järjejutuna ajalehes *Ristirahwa pühhapäwa leht* Jaan Nebokat⁹, kes tegutses 1870. aastail Ida-Siberis pastorit abistava köst-rina. 19. sajandi lõpuks, kui Eestist väljarändamine oli omandanud juba arvestatavad mõõtmed, ilmusid asunduste kohta ka esimesed kokkuvõtlikumad kirjatööd. Audru pastor Robert Heinrich von Holst avaldas ülevaate „Eestlaste asutused Wenemaal“ ajalehes *Olevik* (1896)¹⁰, raamatuna ilmusid Kristjan Palu „Esimesed Eesti väljarändajad“ (1897) ja Jüri Meomutteli „Eesti asunikud laialises Wene riigis“ (1900). Kõige täielikuma eesti asunduste nimekirja (318 asundust) koos rikkaliku eluolulise faktoloogiaga koostas August Nigol. Tema seni ületamata haardega teos „Eesti asundused ja asupaigad

⁷ Nt E. H. Busch. Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der Ev.-Luth. Gemeinden in Russland. St. Petersburg, 1862.

⁸ 1880. aastate kohta vt Anni Marie Kunder. Väljarändamise problemaatika kodumaa ajakirjanduses. Seminaritöö. Tallinn, 2009. (Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis).

⁹ Kakkümmend seitse tuhat wersta Sibberis I–XI. – *Ristirahwa pühhapäwa leht*, 1879, nr 11–49 (reisikiri ise jäi veel jätkuma).

¹⁰ Vt näiteks <http://aule.ee/ida/raamatud/index.html>

Wenemaal“ ilmus 1918. aastal. Teos sisaldab ülevaate, arvandmeid ja kommentaare muuhulgas ka Soome eestlaskonna kohta (1917. aastal elas seal alaliselt u 2000 eestlast). Näiteks Helsingi kohta on öeldud: „Siia on 30 aasta eest eestlasi tulema hakanud. Waremini oli siin Eesti-Läti sõjawäe kogudus. Praegu (1917) elab Helsingis umbes 800 eestlast, kellel oma kogud, hariduseselts lugemiselauaga, raamatukoguga ja Sotsialistide Ühendus (endisest Helsingi Eesti Heategewast Seltsist 1917 ümber muudetud).“¹¹ 1920. aastate lõpuks elas Soomes u 1500 eestlast, neist 300–400 Helsingis: „Suurem osa eestlastest elatab oma peresid ja endid mitmesuguste käsitöödega. On ka väikeäri-omanikke. Käesoleval ajal on väheseks jäänud kõrgema haridusega Eesti element. Needki vähesed, kes siin olemas, on Eesti asjale kui kustunud lambid. Rohkesti eestlasi on abiellunud soomlastega ja perekonnakeeleks kujunenud Soome keel. Siin sündinud eestlaste lapsed on enamasti keele ja vaimu poolest soomestunud ja Eesti on muutunud neile võõraks ja tundmatuks maaks. Seltsil ei ole selleks jõudu jatkunud, et seda nähet kõrvaldada ja Eesti keeltmeelt päästa.“¹²

Kui August Nigoli ülevaade sisaldab väärtuslikke andmeid asunike päritolukoha ja -keele kohta, siis Jaan Nebokat on esimesena kirjeldanud asundustes valitsenud keeleolusid. Äratab tähelepanu, kuidas ta iseloomustab 1870. aastate keelesituatsiooni Ida-Siberis Ülem-Suetuki külas: „Et õppetaja ennamiste reisi peal olli, lugges kõster Adamson igga pühapäaw jutlust, mis Werchne Suetukis ikka somekele petakse, ehk kül surem ossa seal eestlased on; agga Some malt tulleb palk, sellepärast on ka somekeel seal wallitsemas. /- - / Kolis lugges iggaüks isse ramatust, mis tal kottu kasa wötta olli: ühhel lauluramat, teisel katekismus ja kolmandamal testament käes: ühhe pingi peal loeti eesti- ja teise peal Somekele.“¹³ Igapäevaelu kirjeldustes esinevate vene sõnade puhul (*passelentsid* ehk ärasaadetud vangid, *pradjaga* ehk jooksik, *basaar* ehk turuplats, *kabak* ehk kõrts,

¹¹ August Nigol. Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Toimekonna toimetused, 1. Tartu, 1918, lk 78.

¹² Välis-Eesti Almanak, I, 1929, lk 25.

¹³ Ristirahwa pühapäwa leht, 1879, nr 27.

priisk ehk kullapesu koht, *sadatku* ehk käeraha jt) vabandab autor: „Aus luggija ärgu pangu pahhaks, et ma ni palju Sibberi eestikeelt rägin.“¹⁴

Oma riik ja väliseestlased

Väliseestlastest sai hakata rääkima alles siis, kui Eesti riik oli loodud ning muud piirkonnad muutunud välismaaks. 1920. aastail sündinud hõimuliikumisega seoses hakati sugurahvaste kõrval pöörama tähelepanu ka võõrsil elavatele suguvendadele ehk väliseestlastele ja Fenno-Ugria asutuse egiidi all jõuti 3. juulil 1928 esimese Välis-Eesti päeva tähistamiseni Tallinnas. Fenno-Ugria ajakirjas *Eesti Hõim* avaldati ülevaateid ka väliseestlaste kohta. 1928. aastal ilmus selle omaette äratrükina ehk kaasandena lendajakiri *Väliseestlane* (Fenno-Ugria välis-eesti kirjastik nr 1), sisuks Eugenie Muti ja Villem Ernitsa ülevaade Ameerika eestlastest. 1929. aastast hakkas regulaarselt ilmuma ajakiri *Välis-Eesti Almanak*, millest 1935. aastal sai ajakiri *Välis-Eesti*.

Kui loodi Välis-Eesti Ühing (1928), siis keskendus väliseestlastega sidepidamine sinna ja 1933. aastal tunnustati VEÜ-d kui sidepidajast keskorganisatsiooni. Välis-Eesti kongresse otsustati hakata korraldama iga viie aasta tagant, samas rütmis üldlaulupidudega. Kolmas kongress (1938) jäi aga sõjajärgsetest viimaseks, nagu ka kongressi materjalide kogumikus „Organiseeritud Välis-Eesti. Album II“ ilmunud Herbert Haljaspõllu ülevaade „Välis-Eesti organisatsioonide ja koonduskohtade loetelu“.¹⁵ Riigipööre 1940. aastal tõi kaasa Fenno-Ugria ja Välis-Eesti Ühingu sulgemise ning välissuhtluse katkemise, sestpeale hakkas väliseestlaste mõiste tähistama väljaspool Nõukogude Liitu elavaid eestlasi.

¹⁴ Ristirahwa pühhapäwa leht, 1879, nr 15.

¹⁵ Raimo Raag. Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu, 1999, lk 59–60.

Esmased sammud Eestis (1950.–1970. aastad)

1957. aastal avaldas Eesti Kirjandusmuuseumi direktor Eduard Ertis ajalehes *Edasi* üleskutse, et filoloogidel tuleks ühiste jõududega hakata uurima Venemaa ja Kaukaasia eestlaste keelt, kultuuri- ning ajalugu. Materjalide laekumis- ja uurimiskeskusena nägi ta heameelega kirjandusmuuseumi. Oudovast pärit eestlasena oli E. Ertisel kerge sellist üleskutset esitada, kuid Eestis 1940.–1950. aastail arenenud sündmuste tõttu tekitas idakaar eestlastele üldiselt eriti negatiivseid assotsiatsioone. Seetõttu paistis Kaukaasia pisut vastuvõetavam piirkond. 1959. aastal külastasid eesti uurijad Kaukaasia eestlasi Linda, Sulevi ja Punase Lageda külas, kogudes materjale eeskätt A. H. Tammsaare, Miina Härma ja Karl Leetbergiga seotud paikadest.¹⁶ Üle hulga aja¹⁷ valmisid esimesed sisukad käsitlused Kaukaasia eestlaste keele ja rahvaluule kohta.¹⁸ Paraku ei jõutud ühise kavakindla uurimistööni tollal ega ole jõutud hiljemgi.

Aastail 1967–1969 reisis filoloog Mart Mäger koos geograafidega Ussuurimaal ja külastas Liiviküla eestlasi Vladivostoki lähistel. Tema 1968. aasta uurimismatka tulemuseks olid esimesed helilindistused, 4,5 tundi 12 keelejuhilt¹⁹, ning põhjalik ülevaateartikkel 1899. aastal rajatud saarlaste asundusest.²⁰ 1975. aastal Siberit külastanud noorte ühiskonnateadlaste kompleksekspeditsiooni koosseisu kuulus ka filoloog Jaak Simm. Tema sai Krasnojarski krai, Tomski ja Kemerovo

¹⁶ Erik Teder. A. H. Tammsaare jalajälgi otsimas. – Keel ja Kirjandus, 1960, nr 3, lk 174–178.

¹⁷ „Vana Kandle“ Kuusalu köide sisaldas ülevaate ka väljarännanutest ja nende laulukultuurist. Vt Herbert Tampere. Ülevaade Kuusalu kihelkonnast ja asundusist ning rahvaluule kogumisest asundusis. – Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalaulud. Toim. Herbert Tampere. Tallinn, 1938, lk 1–50.

¹⁸ Gustav Vilbaste. Kaukaasia eestlaste keelest ja rahvaluulest. – Emakeele Seltsi aastaraamat VI. Tallinn, 1960, lk 121–131; Eduard Vääri. Kaukaasia eestlaste keelest. – Keel ja Kirjandus, 1960, nr 7, lk 425–429.

¹⁹ Näiteid EKI fonoteegis vt <http://portaal.eki.ee/murded/fonoteek> (Menüüst: Väliseesti > Venemaa > Primorski)

²⁰ Mart Mäger. Eestlased Kaug-Idas. – Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi. Tallinn, 1970, lk 216–226.

oblasti eestlastelt 13 tundi helilindistusi²¹, kuid artiklit nähtu-küsitletu-uuritu kohta ei ilmunud. Olgugi et ekspeditsioon oli toimunud ELKNÜ Keskkomitee egiidi all, ei saanud uurimistulemuste käsikiri trükiluba. Eesti külade püsimisest Siberis võis aga teada anda artikliga ajalehes *Kodumaa*.

Sammud sagenevad (1980. aastad)

1982. aastal tõstis Joel Sang taas päevakorda küsimuse, et eesti keelesaarte uurimine, eriti Venemaal, on väga aktuaalne, kuid kahjuks viljelemata valdkond.²² Tolleks ajaks oli J. Sang ise korraldanud kaks ekspeditsiooni Kaukaasia eestlaste juurde. Nende matkade tulemuseks kujunes 32 tundi helilindistusi²³ ning Tartu ülikooli üliõpilase Tiia Kesseli diplomitöö Kaukaasia eestlaste keelest.²⁴ Uuemaid ning süvemaid käsitlusi pole sellele üliõpilastööle seni järgnenud.

Aastail 1983–1991 käisid Siberi ja Kaug-Ida eestlaste juures kogumismatkadel Lembit Vaba ning Jüri Viikberg (1990. aastal ka Kaukaasias). Nende reise tulemuseks võib lugeda J. Viikbergi väitekirja eesti keelesaartest Siberis²⁵ ja mitmeid kirjutisi. Lisaks nende endi lindistustele on Eesti Keele Instituudi fonoteeki kopeeritud ka teiste Siberi-rändurite materjale (nt Elmot Abel, Maidu Limbak, Igor Tõnurist). Nõukogude-perioodi lõpuks oli Eesti Keele Instituudi heliarhiivi kogunenud 149 tundi helilindistusi Siberi ja Kaug-Ida ning 42 tundi Kaukaasia keelesaartelt.

Tolle ajajärgu keeleteadust iseloomustas üldiselt traditsiooniline ajaloolis-deskriptiivne käsitluslaad. Oluliseks peeti eesti keeleainese talletamist võõrsil ning võrdlemist Kodu-Eesti murdeainesega, sest

²¹ Vt <http://portaal.eki.ee/murded/fonoteek> (Menüüst: Väliseesti > Venemaa > Kemerovo jt)

²² Joel Sang. Valged laigud eesti keelekaardil. – Keel ja Kirjandus, 1982, nr 8, lk 422–428.

²³ Vt <http://portaal.eki.ee/murded/fonoteek> (Menüüst: Väliseesti > Gruusia)

²⁴ Tiia Kessel. Ülevaade Kaukaasia eestlaste keelest. Diplomitöö. Tartu, 1981 (Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele ja üldkeeleteaduse instituudis).

²⁵ Юрий Вийкберг. Эстонские языковые островки в Сибири. (Возникновение, развитие, контакты.) Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Таллин, 1989 (Käsikiri Tartu Ülikooli Raamatukogus).

Siberi keelesaarte keelt võeti eesti murdemaastiku osana (nagu leivud ja lutsid Lätis). Keelesaartel arvati leiduvat sellist päritolukeelt, mille ümberasujad olid kunagi Eestist kaasa võtnud ja loodeti avastada eeskätt seda, mis oli Eestis juba (ammu) hääbunud. Kohe ilmnes aga tõsiasi, et eesti asunike keele eripära ei tulene mitte üksnes konserveerunud vanapärasustest (eraldielul tõttu emamaast), vaid paljud selle eripärad olid vermitud pigem pikaajalistest kontaktidest teiste keeltega.²⁶ Siberi eestlaste juures märgatud keelekasutust poliüetnilises keskkonnas oli seega võimalik juba seostada ka sotsiolingvistikas 1980. aastaiks tärganud vaadetega kakskeelsuse ning koodivahetuse kohta.²⁷

Välismaa taas ümberringi (1991)

1997. aastal Tartu ülikoolis korraldatud väliseesti keele seminaril võidi tagasivaadetes ja kokkuvõtetes nentida juba mõningast väliseesti keele uurimise traditsiooni.²⁸ Kui läänediasporaa tegelesid keeleküsimustega väliseestlased ise (Els Oksaar, Ilse Lehiste, Raimo Raag, Aarand Roos), siis iddiasporaa asundustest, peamiselt Kaukaasias ja Siberis, kogusid keeleainest kodueestlased (Mart Mäger, Joel Sang, Lembit Vaba, Jüri Viikberg). Selleni jõudmiseks pidi enne kummalgi juhul Teisest maailmasõjast mööduma põlvkonna jagu aega – et väheneks hirm ja vastumeelsus idasuunal pärast ränki 1940.–1950. aastaid, aga mujal jõuaks eesti keel asukohariigi mõjutustest piisavalt osa saada. Seniseid väliseesti keele alaseid uurimusi on käsitletud nii mõneski ülevaates.²⁹

²⁶ Jüri Viikberg. Keelesaar: mida otsitakse, mida leitakse? – IV Välis-Eesti kongress 29.–30. juunil 1999. a. Tallinnas. Ettekannete kokkuvõtted. Koost. Leili Utno. Tallinn, 1999, lk 13.

²⁷ Jüri Viikberg. Koodivahetus ja Siberi eestlased. Lähtekohti. – Keel ja Kirjandus, 1989, nr 4, lk 202–205.

²⁸ Vt kogumikku „Väliseestlaste keelest“.

²⁹ Tiit Hennoste. Keelekasutuse uurimine. – Emakeele Seltsi aastaraamat 48. 2002. Eesti keele uurimise analüüs. Koost. Mati Ereht. Tallinn, 2003, lk 217–262; Tiit Hennoste. Väliseesti keelest. – Väliseestlaste keelest. Toim. Liina Lindström (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised, 9). Tartu, 1998, lk 11–35; R. Raag. Eestlane väljaspool; K. Praakli, J. Viikberg. Eestlased ja eesti keel.

Alates 1990. aastate lõpust võib väliseesti keele uurimises täheldada uut lainet. Seda iseloomustab huvi tõus eesti keelekujude vastu uutes asukohariikides (Taani, Soome, Saksamaa, Inglismaa jt). Enama tähelepanu nihutamine lääneriikidele ei tähenda siiski huvi langust kunagise Vene impeeriumi alade suhtes. Näiteks on Peterburi eestlaskonna keeekasutuse uurimise taaselustanud Lea Jürgenstein. Tema käsilolevas doktoritöös on võetud vaatluse alla keelemuutused Peterburi eestlaste suulises kõnes. Mainida tasuks ka Tartu ja Tallinna ülikoolis valminud üliõpilastöid, milles on väliseesti keelekujude näitel analüüsitud kontaktilingute avaldumisvorme eri keeletasanditel (st eesti ja asukohamaakeele kontakte). Tartlastest on Kärt Pettai (2011) analüüsinud ühe Kanada eestlanna ja Eleri Aedmaa (2011) Inglismaa eestlanna suulist kõnet. Idiolektitasandi keeekasutuse analüüs neis seminaritöodes hõlmab nii murdejooni ja arhailist sõnavara kui ka asukohamaa keele mõjusid. Tallinlastest on Anna-Liisa Ševeljova (2009) kirjeldanud USA eestlaste koodivahetust, Merilin Kruuse (2010) USA eestlaste ja Merit Pettai (2010) Kanada eestlaste III põlvkonna keeekasutust.³⁰

Väliseesti varieteetide uurimisest (1990.–2000. aastad)

Suurematest lõpuleviidud uurimisprojektidest oleks nimetada Lundi ülikooli ja Tartu ülikooli ühisprojekti „Lõuna-Rootsi eestlased, nende keel ja kultuur“ (1996–2000), mille eesmärgiks oli koguda Lundi eesti kogukonna suulist keeleainestikku ning kirjeldada nende keeekasutuse erijooni (st kogukonna keeleainestiku ja keeekasutuse kirjeldamine). Suulise kõne lindistusi kogunes 68 tundi. Projekti raames valmis Mari Alliku magistritöö³¹ ja ilmus intervjuukogumik.³² Rootsi

³⁰ Vt täpsemalt lisatud bibliograafia nimekirjast.

³¹ Mari Allik. Lõuna-Rootsi noored eestlased: nende keel ja identiteet. Magistritöö. Tartu, 2002 (Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas).

³² Aino Laagus, Birute Klaas, Mari Allik. Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid (Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised, 4). Tartu, 2004.

eestlaste identiteediküsimusi on käsitletud Aune Valk ja Kristel Karu-Kletter.³³

Olulistest teadusteadetest tuleks nimetada aastail 2004–2006 Uppsala ülikoolis tehtud uurimust „Estonian in Sweden: grammar and lexicon of a language variety under changing circumstances“ (uurijad Raimo Raag, Virve Raag, Leelo Keevallik, Kirsi Höglund). Teadustöö eesmärgiks oli kirjeldada rootsieesti keele morfoloogilisi, süntaktilisi, leksikaalseid ning pragmaatilisi arenguid ja võrrelda rootsieesti keelt eesti kirjakeelega. Selleks sai suulist kõnet kogutud umbes 240 tundi. Rootsia eestlaste tähtsaima uurijana tuleb esile tõsta Raimo Raagi. Tema peamisteks uurimisteadeteks on rootsi-eesti keele-suhted, rootsi laensõnad eesti keeles (doktoritöö 1982 ja arvukad publikatsioonid), Rootsia eestlaste keel ja identiteet, kuid keelekümismuste kõrval on ta tegelnud ka väliseesti kogukondade ajalooaga.³⁴ Uudse teemana on rootsieesti keele uurimisse lisandunud pragmaatika.³⁵

Soome eestlaste keelekasutust on kõige tulemuslikumalt uurinud Kristiina Praakli, keskendudes nii soome mõjudele Tampere eestlaste keeles³⁶ kui ka nende keelekasutusele keelekontaktide ja koodikopeerimise avaramas kontekstis (doktoriväitekirj 2009)³⁷. Laste

³³ Aune Valk, Kristel Karu 2002. Eesti identiteet Eestis ja Rootsis. – Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. Toim. A. Valk. Tartu, 2002, lk 125–142; Kristel Karu-Kletter, Aune Valk. Eestlaste identiteet Rootsis. Erinevate kontekstide ja põlvkondade võrdlus. – Akadeemia, 2005, nr 9, lk 1972–2008; Aune Valk, Kristel Karu-Kletter. Rootsi eestlaste eesti-identiteet. – Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud. 22. oktoobril 2004 Tartus toimunud rahvusvahelise teaduskonverentsi artiklite kogumik. Toim. Kaja Kumer-Haukanõmm, Tiit Rosenberg, Tiit Tammaru. Tartu, 2006, lk 147–169.

³⁴ Raimo Raag. Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu, 1999.

³⁵ Leelo Keevallik. Pragmaatiliste partiklite laenuübid rootsieesti keeles. – Mitmõkeelisus ja keelivaihtus ödagumeresoomõ maiõ pääl. Toim. Helen Koks, Jan Rahman (Võro Instituudi toimõndusõq, 18). Võru, 2006, lk 116–133; L. Keevallik. Keelekontakt ja pragmaatika. – Teoreetiline keeleteadus Eestis II. Toim. Ilona Tragel, Haldur Õim. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised, 7). Tartu, 2006, lk 85–96.

³⁶ Kristiina Praakli. Kui kontaktis on eesti ja soome keel. Soome keele mõjud Tampere eestlaste keeles. Tartu, 2002. Magistritöö (Käskikirj Tartu Ülikooli eesti keele (võörkeelena) osakonnas).

³⁷ K. Praakli. Esimese põlvkonna.

keeleomandamist soomekeelses keskkonnas ning eesti-soome kakskeelsuse simultaanset väljakujunemist on käsitlenud Sirje Hassinen³⁸ ja Kristiina Teiss.³⁹ Taani eestlaste eesti keelt on uurinud Maarika Teral.⁴⁰ Üksikuid käsitlusi on ilmunud veel Austraalia⁴¹ ja USA⁴² eestlaste eesti keele kohta, hulk artikleid – nt Kanada (Harry Mürk), Argentina (Aivar Jürgenson), Saksamaa (Tiina Kälissaar), Inglismaa (Katrin Hiietam) või Läti (Lembit Vaba) kohta – valmis aga spetsiaalselt kogumiku „Eestlased ja eesti keel välismaal“ (2010) jaoks.

Peamiselt idadiasporaa eesti keelekujudega on Eesti Keele Instituudis jätkanud Jüri Viikberg. Viimasel kümnendil on ta avaldanud nii eesti- kui ka võõrkeelseid publikatsioone, käsitledes Siberi, Kaug-Ida ja Krimmi eestlaste keeleküsümüsi mitmest vaatevinklist: keele säilitamine ja keelevahetus, keel ja identiteet ning keelekontaktid. TLÜ Ajaloo Instituudi etnoloogi Aivar Jürgensoni doktoritöö⁴³ käsitleb Siberi eestlaste identiteediküsümüsi, hiljem on ta uurinud Kaukaasia, Brasiilia ja Argentina eesti kogukondi. Ruslan Haarala magistritöö eesti ja soome keele kontaktidest Siberis valmis 2005. aastal Helsingi ülikoolis.⁴⁴

Eesti Kirjandusmuuseumi põhitegevus diasporaa- ja migratsiooni-uuringute vallas on olnud Venemaa eesti kogukondade kultuuripärandi jäädvustamine. Alates 1990. aastaist on folkloristid Anu Korb,

³⁸ Sirje Hassinen. Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain. (Acta Universitatis Ouluensis B. Humaniora, 43). Oulu, 2002.

³⁹ Kristiina Teiss. Kristian virolais-suomalaista kaksikielisyttä omaksumassa: koodien yhdistyminen ja keskustelustrategiat. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käänntieteteiden laitos, 2005.

⁴⁰ Maarika Teral. Taani eestlaste keelest. Magistritöö. Tartu 2007 (Käskiri Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas).

⁴¹ Mare Kõiva. Austraaliaeestlased: migratsioon, kohesioon ja ruumimudelid. – Paar sammukest, XXIII. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu, 2007, lk 33–70.

⁴² Piibi-Kai Kivik. Personal pronoun variation in language contact: Estonian in the United States. – Language Contact. Eds. Muriel Norde, Bob de Jonge, Cornelius Hasselblatt. Amsterdam, 2010.

⁴³ Aivar Jürgenson. Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet. (Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 7). Tallinn, 2002.

⁴⁴ Ruslan Haarala. Siperiansuomalaiset ja siperiansuomi. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki, 2005.

Kadri Peebo, Astrid Tuisk jt käinud uurimas Siberis eesti asundusi ja salvestanud sealset suulist pärimust.⁴⁵ Projektide „Rahvakultuur eesti asundustes“ (1991–2000) raames on Eesti Rahvaluule Arhiivi fondidesse kogunenud 5000 lk käsikirjalist materjali, 470 tundi helisalvestusi, 100 tundi videosalvestusi, 2500 fotot, 11 400 rahvaluulepala⁴⁶. Siberi eestlaste pärimust on enim kogunud ja publitseerinud Anu Korb.⁴⁷ Vähemal määral on kirjandusmuuseumis tegeldud läänepoolse diasporaa ainekogu kogumise ning uurimisega. Anu Korbi ja Mare Kõiva⁴⁸ andmetel on Rootsi eestlastelt salvestatud 57 tundi, USA Seattle'i eestlastelt 4 tundi ja Austraalia eestlastelt 31 tundi keelematerjali. Ilmunud tekstipublikatsioonid, eeskätt sari „Eesti asundused“, on kasutatavad ka lingvistilistel eesmärkidel.

1996. aastast alates tegutseb Tartu Ülikooli geograafia instituudi juures Välis-Eesti uuringute keskus. Keskuse eesmärgiks on eestlaste rände, väliseestlaste ajaloo, identiteedi, keele ja kirjanduse uurimine ning väliseestlastega seotud teadusinformatsiooni kogumine ja säilitamine. Suurt tähelepanu ning vastukaja äratasid VEUK-i korraldatud rahvusvahelised konverentsid „Suur põgenemine 1944“ (Tartu, 2006) ja „Diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel“ (Jõhvi, 2008). Hulgaliselt väärtuslikku arhiivandmestikku on Tartu ajaloolased toonud kaasa Aadu Musta ja Aigi Rahi korraldatud Venemaa-ekspeditsioonidelt Siberist ja Kaug-Idast (2007–2009).

⁴⁵ Anu Korb. Venemaal rahvuskaaslasi küsitlemas: folkloristliku välitöö metoodilisi aspekte (*Studia Ethnologica et Folkloristica Tartuensia*, 9). Tartu, 2005, lk 153–156.

⁴⁶ Anu Korb, Mare Kõiva. Migratsioon ja eesti diasporaa. Tartu, 2006, lk 2; Jüri Viikberg. Eesti keele kogud. – Eesti humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud. Seisund, kasutamine, andmebaasid. Toim. Erast Parmasto, Jüri Viikberg. Tartu, 2008, lk 108.

⁴⁷ Anu Korb, Kadri Peebo. Siin Siberi maa peal kasvanud. Ülem-Suetuki lood ning laulud. Eesti asundused I. Tartu, 1995; A. Korb. Ei oska rääkimise moodi kõnelda. Eesti asundused II. Zolotaja Niva, Semjonovka, Jurjevka, Koidula. Tartu 1996; A. Korb. Seitse küla Siberis. Eesti asundused III. Tartu, 1998; A. Korb. Taarutagused ja stepiasukad. Eesti asundused IV. Toim. Kadri Tamm. Tartu, 1999; Anu Korb. Siberi eesti kogukonnad folkloristliku uurimisallikana (*Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensia*, 8). Tartu, 2007.

⁴⁸ A. Korb, M. Kõiva. Migratsioon ja eesti diasporaa, lk 6.

Väliseesti keelekujude uurimine on üldjuhul olnud üksikuurijate tegevusväli. Üldpildi visandamiseks korraldas Tartu Ülikooli eesti keele õppetool 1997. aastal esimese väliseesti keelekujusid käsitleva seminari ning andis välja temaatilise artiklikogumiku.⁴⁹ Selles kogumikus leidub ühtlasi ülevaade (uurijad, uurimisreisid, keeleainestiku kogumine, tulemused jne) väliseesti keele uurimise kohta ajavahemikus 1950–1995.⁵⁰ Väliseesti keeleküsimumi käsitleti uuesti 2007. aasta sügisel Tartu ülikoolis toimunud konverentsil „Emakeel ja teised keeled VI“. Väliseestlaste ja nende keelekasutuse üldülevaadet täiendasid ettekanded Soome, Taani ja Rootsi eesti keelekogukonnast ning Riia eesti koolist. Mainitud konverentsil tärnanud idee ajendas koostama ka uue ülevaate teose „Eestlased ja eesti keel välismaal“ (2010).

Käimasolevad teadusprojektid

Praegu käimasolev ja ühtlasi läbi aegade suurim süstemaatiline soome-ugri keeli käsitlev teadusprojekt, mille raames uuritakse ka Saksamaa ja Soome eestlaste keelesituatsiooni ning mitmekeelsust, on Euroopa Komisjoni rahastatav 7. raamprogrammi teadusprojekt ELDIA (2010–2013) ehk *European Language Diversity for All* (<http://www.eldia-project.org>). Eesti ülikoolidest osaleb projektis Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Teadusprojektis uuritavate soome-ugri keelte kõrval (nt karjala keel Soomes ja Venemaal, võro ja seto keel Eestis, vepsa keel Venemaal, ungari keel Sloveenias ja Austrias, meä keel Rootsis, põhjasaami keel Norras, kveeni keel Norras) on eesti keel Soomes ja Saksamaal võetud vaatluse alla kui hilistekkeliste väliseesti kogukondade mitmekeelsust markeerivad keelesituatsioonid. Teadusprojekti raames on pööratud suurt tähelepanu nii keeleainestiku kui ka muude neid keelekogukondi kirjeldavate kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete kogumisele. 2011. aastal korraldati Soome ja Saksamaa eestlaskonnas posti teel keeletsiooloogiline kirjalik küsitlus (mitmekeelsuse, keeleoskuse ja -kasutuse kohta eri keelekasutusväljadel) ja individuaalsed (8 + 8) ning

⁴⁹ Väliseestlaste keelest.

⁵⁰ T. Hennoste. Väliseesti keelest, lk 11–35.

fookusrühma intervjuud (12) eri vanuses mõlemast soost keelejuhtidega. Tulemused avaldatakse projekti lõpuks (2013). Teadusprojekti esialgseid tulemusi on Kadri Koreinik ning Kristiina Praakli (mõlemad TÜ) käsitlenud oma peatselt ilmuvas artiklis (2013).

Keeleainestiku kogumise meetodid

Enamikus väliseesti keelekujusid käsitlevates artiklites ning uurimustes on tegeldud suulise keeleainestiku analüüsimisega. Suulise kõne kogumise meetodid on olnud erinevad, johtudes iga uurija kitsamatest huvidest ning uurimiseesmärkidest. Keeleainestiku meetoditeks on enamasti olnud poolstruktureeritud teemaintervjuud, vähem spontaansed argivestlused, kuid kasutatud on ka muid aineestikke, näiteks kodukirjandeid (Mari Allik), kirjalikke tekste ning harjutusi (Reeli Torn) või päevikumärkeid (Sirje Hassinen, Kristiina Teiss).

Iga keeleainestiku kogumise meetod annab aineestikule oma näo. Olenevalt aineestiku kogumise põhimõtetest (argivestlus *versus* teemaintervjuu), vestlussituatsioonist, vestlusteemadest ja vestluses osalejatest ei pruugi aineestikud fikseerida kõiki väliseesti keelele ja/või suulisele kõnele omaseid keelejooni, sh keelekontaktidest johtuvaid avaldumisvorme.⁵¹ Keelejuhtide leidmisel on paljuski olude sunnil lähtunud nn lumepalli meetodist, kus iga järgmine keelejuht leitakse eelmise soovitusel või (uurija) isiklike kontaktide kaudu. Seetõttu pole ilmselt vale väita, et enamiku (kui mitte kõikide) väliseesti keele uurimuste keelejuhid kuuluvad samasse suhtlusvõrgustikku või on seotud kohalike eesti seltside ja kogukonna aktivistidega. Nii mõnessegi keeleainestikku tuleks seetõttu suhtuda kui kogukonna aktivistidelt kogutud keeleandmetesse (nt Kristiina Praakli doktoritööks kogutud aineestik), mis kindlasti ei esinda tervet kogukonda ega kõiki riigis elavaid eesti keele kõnelejaid.⁵²

⁵¹ Lähemalt vt K. Praakli. Eestlased ja eesti keel Soomes. – Lähivertailuja, 18. Toim. Helle Metslang, Riho Grünthal (Uralica Helsingiensia, 1). Helsinki, 2008, lk 159–175; K. Praakli. Esimese põlvkonna, lk 23–24, 68–70.

⁵² Keeleainestiku kogumise meetoditest ja probleemidest vt K. Praakli. Eestlased ja eesti keel Soomes; K. Praakli. Esimese põlvkonna. Folkloristide-etnoloogide välitööde metoodiliste aspektide kohta vt A. Korb. Venemaal rahvuskasulasi

Suulise keelekasutuse kõrval pakuvad väliseesti keelekasutuse uurimiseks mitmekülgset materjali ka mitmesugused elektroonilised allikad (nt seltside koduleheküljed ja foorumid) ja uusmeedia suhtluskeskkonnad, nagu näiteks Facebook, Skype ning Twitter. Sotsiaalmee dia suhtluskeskkondadest on saanud keeleuurijatele asendamatu keeleandmete varamu, mis võimaldab uurida keelt vahetus suhtluses *hic et nunc*.

Võrreldes 2000. aastate väliseesti keelt käsitlevaid uurimistöid 20. sajandi omadega, võib välja tuua silmatorkavaid edasiminekuid. Veel 1990. aastail käsitleti väliseestlastega seoses eeskätt eesti asundusi ja keelesaari, kus on elatud pidevalt mitme sugupõlve vältel, peeti silmas väljarändajatega aja jooksul toimunud kultuurilist kohastumist (akulturatsiooni) ja nende muutunud keelekasutust. Eesti keelesaarte diakroonilise keelekirjelduse hulgas olid vaatluse all asukohamaa keelemõju nii interferentsi kui laenude tasandil, pearõhuga sõnavaral. Viimasel kümnendil aastal on uurimuste põhirõhk nihkunud eesti hilismigrantide kogukondadele, kes on oma uues asukohariigis (Saksamaal, Soomes, Taanis vm) elanud, harilikult linlasena, vähemalt viis aastat.

Diakroonilise keelekirjelduse asemele on ilmunud sünkrooniline kirjeldus. Kui varasemate uurimuste näol on tegu valdavalt kakskeelse keelekasutuse grammatiliste analüüsidega, milles kirjeldatakse keelejuhtide suulises kõnes ilmnevaid erinevusi Eesti geograafilises ruumis räägitavast eesti keelest, siis viimasel kümnendil tehtud uuringutes on uurijate tähelepanu koondunud mitmekeelse kõne ja keelelise käitumise erinevatele aspektidele, mille süvaanalüüsimiseks on rakendatud erinevaid analüüsiviise (nt mikrotasandi keelekasutuse kvalitatiivne analüüs, mitmekeelse kõne pragmaatilis-konversatsiooniline analüüs, keelekasutusväljade analüüs jne). Üha olulisemaks on muutunud vajadus väliseesti keelekujude korpuste loomise järele. Suulise kõne uuringute kõrval tuleks rõhutada kindlasti ka

identiteediuringute tähtsust ning võrdlev- ja korduvuuringute vajalikkust.⁵³ Intensiivse väljarände taustal on muutunud üha aktuaalsemaks eesti keele kestlikkuse ning keelehoiakute süvauuringud, seda eeskätt perekonnatasandil.

Esmajoones tasub silma peal hoida pärast Euroopa Liidu laienemist Soome emigreerunud eestlastel. Kuigi Soome eestikeelsest elanikkonnast võib rääkida juba 20. sajandi algusaastatest alates⁵⁴, ei ole selle suurus olnud kunagi ligilähedanegi praegusele. Tuginedes Soome statistikale seal elavate või töötavate eestlaste (2011. aastal orienteerivalt 40 000) arvu kohta, on ilmne, et suure osa eesti elanikkonna jaoks on soome keelest saanud nende peamine töökeel või peresisene (teine) suhtluskeel. Arvestades pärast Eesti ühinemist Euroopa Liiduga (2004) alguse saanud eestlaste intensiivset töörännet Soome, on lingvistilisest ja sotsiolingvistilisest vaatevinklist huvitavad arengusuunad, mis oletatavasti leiavad aset juba lähitulevikus ning pakuvad võimalusi nii keelekontaktidest johtuvate kontakti-
mingute kui ka eesti keele kestlikkuse uurimiseks. Esimene suurem uuring selles vallas on ka Soome puhul ELDIA-projekt.

Eestlaste jätkuv tööranne Soome pole oluline mitte üksnes sellest aspektist, mis hakkab toimuma eesti keelega Soomes, vaid sellegi tõttu, kas ja millised muutused hakkavad soome keele mõjul toimuma eesti keeles. Intensiivse tööränne ja eestlaste-soomlaste tihedate isiklike kontaktide tõttu on enam kui ootuspärane, et soome keele mõjud jõuavad eesti keelde ja selle allkeeltesse mitmesuguste eri kanalite ja sotsiaalsete rühmade vahendusel.

⁵³ Jüri Viikberg. Väliseesti keelest. – Eesti keel ja kultuur maailmas III. Toim. Mart Meri, Katrin Maiste, Raina Reiljan. Tallinn, 2009, lk 49–53.

⁵⁴ Vt ülevaated: K. Praakli. Esimese põlvkonna; K. Praakli, J. Viikberg. Eestlased ja eesti keel välismaal; K. Praakli, Estonians in Finland: An Overview of a Language in Context. ELDIA Working Papers 7, 2011, p 1–17. (www.eldia-project.org); K. Praakli. The Estonian Language in Germany: An Overview of a Language in Context. ELDIA Working Papers 5, 2011, lk 1–11. (www.eldia-project.org); K. Praakli. The New Estonian Community in Finland. Eds. Riho Grünthal, Magdolna Kovacs. Ethnic and linguistic context of identity. Finno-ugric minorities. Helsinki, 2011, lk 217–247.

LISA: VALIK VÄLISEESTI (KEELE)ALAST KIRJANDUST

- Aedmaa, Eleri 2011.** Ühe Inglismaa eestlanna suuline kõne. Seminaaritöö. Käsikiri TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Allik, Mari 2002.** Lõuna-Rootsi noored eestlased: nende keel ja identiteet. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas.
- Alliste, Tiiu, Virve Tootis, Albert Miilmaa, Ando Rehemaa 2005.** Eesti Kodu 50. Bradford 1955–2005. Bradford: Sovereign 2000 Ltd.
- Balti Ülikool Saksamaal 1945–1949.** Koguteos. Toimetanud Elmar Järvesoo. Toronto, 1991.
- Busch, E. H. 1862.** Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der Ev.-Luth. Gemeinden in Russland. St. Petersburg.
- Eestlane olla...* Eesti keele ja kultuuri perspektiivid. Toimetanud Hill Kulu, Katrin Metsis, Tiit Tammaru. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Eestlased Austraalias I.** Toimetanud Öie Haas, Voldemar Siska. Adelaide: Austraalia Eesti Seltside Liit, 1988.
- Eestlased Austraalias II ja Uus-Meremaal.** Toimetajad Gunnar Neeme, Lydia Freymuth, Aime Metsar, Asta Ole. Melbourne: Austraalia Eesti Seltside Liit, 1995.
- Eestlased Kanadas.** Ajalooline koguteos. Toimetanud Alfred Kurlents, Richard Antik, Jaan Olvet. Toronto: Kanada Eestlaste Ajaloo Komisjon, 1975.
- Eestlased Kanadas II.** Ajalooline koguteos. Toimetanud Valdu Lillakas. Toronto: Kanada Eestlaste Ajaloo Komisjon, 1985.
- Eestlased Kanadas III.** Ajalooline koguteos. Toimetanud Hannes Oja. Toronto: Kanada Eestlaste Ajaloo Komisjon, 1997.
- Eestlased Lätis. I raamat.** Peatoimetaja Leili Utno, toimetaja Karl Kruus. Tallinn: Välis-Eesti, 2007.
- Eestlased Lätis. II raamat.** Peatoimetaja Leili Utno, toimetaja Karl Kruus. Tallinn: Välis-Eesti, 2008.

- Eestlaste unistuste ja mälestuste Krimm. Mälestusi. Krimmi-Eestlaste Selts. Tallinn: Kirjastus SE&JS, 2010.
- Eestlased vabas maailmas. – Eesti kroonika 1957. Esimene aastakäik. Stockholm: Kirjastus EMP, 1956, 17–172.
- Ertis, Eduard 1986.** Eesti kirjakeel Nõukogude Liidus 1920.–1930-ndail aastail. – Keel ja Kirjandus 10, 603–608.
- Haarala, Ruslan 2005.** Siperiansuomalaiset ja siperiansuomi. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hassinen, Sirje 2002.** Simultaaninen kaksikielisyyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain. Acta Universitatis Ouluensis B. Humaniora 43. Oulu: Oulun yliopisto.
- Hennoste, Tiit 1998.** Väliseesti keelest. – Väliseestlaste keelest. Toimetanud Liina Lindström. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Tartu, 1998, 11–35.
- Hennoste, Tiit 2003.** Keelekasutuse uurimine. – Emakeele Seltsi aastaraamat 48. 2002. Eesti keele uurimise analüüs. Koostanud Mati Ereht. Tallinn, 217–262.
- von Holst, Robert Heinrich 1896.** Eestlaste asutused Wenemaal. – Olewik 1896, nr 1, 7, 16, 17, 23.
vt <http://aule.ee/ida/raamatud/index.html>.
- Johansen, Ulla 1989.** Die Esten in Anatolien. – Ethnic Groups in the Republic of Turkey. Ed. by Peter Andrews. Beihefte zum Tübinger Atlas des Vorderen Orients. Reihe B. Nr 60. Wiesbaden, 538–540. Ethnic Groups in the Republic of Turkey. Ed. by Peter Andrews. Beihefte ...
- Jänes, Henno 1965.** Emakeelse kooli probleemidest paguluses. – Eesti Kool. Eesti Gümnaasiumiõpetajate Ühingu aastaraamat. Toimetanud Johan Ungerson. Stockholm, 50–55.
- Jääskeläinen, Inkeri 2002.** Kun Suomi ja Viro kohtaavat: äännevariaatioita virilais-muuttajien puhesuomessa ja muuttajien kulttuurinen sopeutuminen. Lisensiaattityö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Jürgenson, Aivar 2001.** Kalade kiiluvees. Eestlased Jaapani mere ääres. – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLV. Tartu, 67–102.

- Jürgenson, Aivar 2002.** Siberi eestlaste territoriaalsus ja identiteet. Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid 7. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Jürgenstein, Lea, Liina Rootalu 2011.** Peterburi eestlaste lood. Toimetaja Anu Jõesaar. Tallinn: AS Ajakirjade Kirjastus.
- Jürisson, Sander 2009.** Organiseerunud eestlased São Paolos ja Rio de Janeiros (1925–1940). Bakalaureusetöö. Käsikiri TLÜ Ajaloo Instituudis.
- Kabböle 100 = Kabböle 100.** Toim. Tapio Mäkeläinen. Tuglas-seura. Helsinki, 2006.
- Kallas, Oskar 1903.** Kraasna maarahvas. Helsinki.
- Karu-Kletter, Kristel, Aune Valk 2005.** Eestlaste identiteet Rootsisis. Erinevate kontekstide ja põlvkondade võrdlus. – Akadeemia 9, 1972–2008.
- Keem, Hella, Lembit Vaba, Jüri Viikberg 1989.** Siberimaa eestlaste jutustusi II. – Kodumurre 21. Tallinn: Eesti TA Emakeele Selts, 48–73.
- Keevallik, Leelo 2006a.** Pragmaatiliste partiklite laenuübid rootsi keeles. – Mitmõkeelisus ja keelivaihtus õdagumeresoomõ maiõ pääl. Toimetanud Helen Koks, Jan Rahman. Võro Instituudi toimõndusõq 18. Võro: Võro Instituut, 116–133.
- Keevallik, Leelo 2006b.** Keelekontakt ja pragmaatika. – Teoreetiline keeleteadus Eestis II. Toimetanud Ilona Tragel, Haldur Õim. Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 7. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 85–96.
- Kessel, Tiia 1981.** Ülevaade Kaukaasia eestlaste keelest. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Kivik, Piibi-Kai 2010.** Personal pronoun variation in language contact: Estonian in the United States. – Language Contact. Eds. Muriel Norde, Bob de Jonge, Cornelius Hasselblatt. Amsterdam: John Benjamins.
- Kool, Ferdinand 1999.** DP Kroonika. Eesti pagulased Saksamaal 1945–1951. Lakewood, New Jersey: Eesti Arhiiv Ühendriikides.
- Korb, Anu 1996.** *Ei oska rääkimise moodi kõnelda.* Eesti asundused II. Zolotaja Niva, Semjonovka, Jurjevka, Koidula. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

- Korb, Anu 1998.** *Seitse küla Siberis*. Eesti asundused III. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Korb, Anu 1999.** *Taarutagused ja stepiasukad*. Eesti asundused IV. Toimetanud Kadri Tamm. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Korb, Anu 2005.** Venemaal rahvuskaslaste küsitlemas: folkloristliku välitöö metoodilisi aspekte. *Studia Ethnologica et Folkloristica Tartuensia* 9. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Korb, Anu 2007a.** Rõžkovo virulased pärimuskultuuri kandjaina. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetused 24. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Korb, Anu 2007b.** Siberi eesti kogukonnad folkloristliku uurimisallikana. *Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis* 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Korb, Anu 2010.** *Siberi eestlaste elud ja lood*. Eesti asundused V. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Korb, Anu, Mare Kõiva 2006.** Migratsioon ja eesti diasporaa. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Korb, Anu, Kadri Peebo 1995.** *Siin Siberi maa peal kasvanud*. Eesti asundused I. Ülem-Suetuki ja Viru-Pulani lood ning laulud. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Koreinik, Kadri, Kristiina Praakli 2013 (ilmumas).** Keele kestlikuse ja -kao konstrueerimine poolavalikes diskursustes. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat (2013) 9.
- Krimmi kogumik. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis“ ettekanded (09.-10.09.2001). Koostanud ja toimetanud Jüri Viikberg. Tallinn, 2002.
- Krimmi kogumik II. Konverentsi „Eestlased XIX-XXI sajandil Krimmis“ ettekanded (9.-10. septembril 2004 Simferopolis). Koostanud ja toimetanud Tõnu Tender ja Livia Viitol. Tallinn-Tartu, 2005.
- Krimmi kogumik III. Koostanud Heldin Allik, Ljudmila Nikiforova, Meeri Nikolska, Tõnu Tender. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2011.
- Kruuse, Merilin 2009.** Ameerika Ühendriikide eestlaste keelest. Tallinn, 2009. Bakalaureusetöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis.

- Kulu, Hill 1992.** Eestlased maailmas. Ülevaade arvukusest ja paiknemisest. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kunder, Anni Marie 2009.** Väljarändamise problemaatika kodumaa ajakirjanduses. Seminaritöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis.
- Kunder, Anni Marie 2012.** Eesti asunduste haridus- ja kultuurielu Krimmis ja Kaukaasias. Bakalaureusetöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis.
- Kõiva, Mare 2007.** Austraaliaeestlased: migratsioon, kohesioon ja ruumimudelid. – Paar sammukest XXIII. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu, 33–70.
- Kyhn, Peter 2001.** Estland i Danmark 1940–1991. – Dansk-Estisk Selskab 33, 11/2001. Odense: Micro Forma, 9–14.
- Laagus, Aino, Birute Klaas, Mari Allik 2004.** Lõuna-Rootsi eestlased ja nende keel. Valimik intervjuusid. Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) õppetooli toimetised 4. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Laamann, Ottomar 1981.** Mälestused Krimmist. Toronto: Estoprint.
- Laanekask, Heli 2006.** Virolaiset Suomessa suomenvirolaisiksi. – Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti V. Toim. Olga Haurinen, Helena Sulkala. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B 69. Oulu: Oulun yliopisto, 55–73.
- Laurits, Kaido 2003.** Eestlased Lõuna-Ameerikas 20. sajandi algusest kuni II maailmasõjani. Bakalaureusetöö. Käsikiri TÜ ajaloo ja arheoloogia instituudis.
- Lehiste, Ilse 1976.** Keelekontakt – keelekonflikt. – Mana nr 42.
- Lehiste, Ilse 1988.** Lectures on Language Contact. Cambridge: The MIT Press.
- Lindsaar, Peeter 1961.** Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal. Estonians in Australia and New Zealand. Statistiline ja kronoloogiline ülevaade. Sydney: Luuamees.
- Lotkin 1996** = Лоткин, И. В. 1996. Современные этнические процессы у латышей и эстонцев Западной Сибири. Российская Академия Наук. Москва.

- Lotkin 2006** = Лоткин, И. В. 2006. Прибалтийские диаспоры в Сибири (1920–1930-е годы): аспекты этносоциальной истории. Омск: Издательский дом „Наука».
- Maandi, Karin 1989.** Estonian among immigrants in Sweden. – Investigation obsolescence. Studies in language contraction and death. Ed. by Nancy C. Dorian. Cambridge: Cambridge University Press, 227–241.
- Mamedov, Džafar 2005** = Мамедов, Джафар 2005. Эстонцы в Азербайджане в конце XIX – начале XX веков. Баку.
- Mela, Marjo 2001.** Latvian virolaiset. Historia, kieli, kulttuuri. Bibliotheca Historica 69. Helsinki.
- Mela, Marjo 2007.** Läti eestlased. Ajalugu, keel ja kultuur. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Meomuttel, Jüri 1900.** Eesti asunikud laialises Wene riigis. Esimene katse sõnumid kõikide Eesti asunduste üle tuua. Jurjew (Tartu): Postimees.
- Mikkor, Maarika 1998.** Eestlased Musta mere rannikul. Tartu. Moskva Eesti Selts 1989–2000. Peatoimetaja Irene Voltšek. Moskva: Globalinform, 2002.
- Mäger, Mart 1970.** Eestlased Kaug-Idas. – Saaremaast Sajaanideni ja kaugemalegi. Tallinn: Valgus, 216–226.
- Nebokat, Jaan 1879.** Kakskümmend seitse tuhat wersta Sibberis. – Ristirahwa pühapäeva leht 1879, nr 11–49.
- Nigol, August 1918.** Eesti asundused ja asupaigad Wenemaal. Eesti Kirjanduse Seltsi Kodumaa Tundmaõppimise Toimekonna toimetused 1. Tartu: Postimees.
- Nõu, Helga 1987.** Meie kallid vilets ja vaene eesti keel. – Aja lugu 1. Toronto, 3–9.
- Oksaar, Els 1972.** Spoken Estonian in Sweden and in the USA: an analysis of bilingual behavior. – Studies for Einar Haugen. Eds. S. E. Firchow, E. I. Haugen, K. Grimstad, N. Hasselmo, W. O’Neil. The Hague: Mouton, 437–449.
- Pajusalu, Karl 1998.** Kas väliseesti keel on olemas? – Keel ja Kirjandus 4, 286–287.

- Pennar *et al.* 1975** = Pennar, Jaan, P. Peter Rebane, Tõnu Parming 1975. The Estonians in America 1627–1975: A chronology and fact book. New York: Oceana Publications.
- Pettai, Kärt 2011.** Ühe Kanada eestlanna suuline kõne. Seminaritöö. Käsikiri TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
- Pettai, Merit 2010.** Kanada eestlaste kolmanda põlvkonna keelest. Tallinn, 2010. Bakalaureusetöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis.
- Praakli, Kristiina 2002.** Kui kontaktis on eesti ja soome keel. Soome keele mõjud Tampere eestlaste keeles. Tartu, 2002. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele (võõrkeelena) osakonnas.
- Praakli, Kristina 2008.** Eestlased ja eesti keel Soomes. – Lähivertailuja 18. Toim. Helle Metslang, Riho Grünthal. Uralica Helsingensia 1. Helsinki, 159–175.
- Praakli, Kristiina 2009.** Esimese põlvkonna Soome eestlaste kakskeelne keeikasutus ja koodikopeerimine. Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 24. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Praakli, Kristiina 2011a.** Estonians in Finland: An Overview of a Language in Context. ELDIA Working Papers 7, 1–17. (www.eldia-project.org)
- Praakli, Kristiina 2011b.** The Estonian Language in Germany: An Overview of a Language in Context. ELDIA Working Papers 5, 1–11. (www.eldia-project.org)
- Praakli, Kristiina 2011c.** The New Estonian Community in Finland. Eds. Riho Grünthal, Magdolna Kovacs. Ethnic and linguistic context of identity. Finno-ugric minorities. Helsinki: Helsingin yliopisto, 217–247.
- Praakli, Kristiina, Jüri Viikberg 2010.** Eestlased ja eesti keel välismaal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pullat, Raimo 2004.** Lootuste linn Peterburi ja eesti haritlaskonna kujunemine kuni 1917. Tallinn: Estopol.
- Punntila, Matti 1992.** Eesti keelesaar Porvoo ja Loviisa vahel. – Keel ja Kirjandus 5, 281–285.

- Punntila, Matti 1996.** Pernajan Kabböle. Suomen ainoa virolaiskylä. – Kielen kannoilla. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen 20 vuotta. Toim. Ritva-Liisa Pitkänen, Helena Suni, Satu Tanner. Helsinki: Edita, 292–311.
- Päll, Eduard 1958.** Eesti nõukogude kirjanduse arenemisest NSV Liidus enne 1940. aastat. – Keel ja Kirjandus 4/5, 193–213; 6, 324–338.
- Raag, Raimo 1982.** Lexical Characteristics in Swedish Estonian. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 13. Uppsala.
- Raag, Raimo 1983.** Estniskan i Sverige. FUSKIS/FIDUS 6. Uppsala: Uppsala universitet, Finsk-ugriska institutionen.
- Raag, Raimo 1989.** Eestlased Rootsisis. – Looming (77) 6, 786–802.
- Raag, Raimo 1999.** Eestlane väljaspool Eestit. Ajalooline ülevaade. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Raag, Raimo 2001.** Läänes elavate eestlaste rahvuslik identiteet ja kultuur 1944–1991. – Eesti identiteet ja iseseisvus. Toimetanud A. Beatricau. Tallinn: Avita, 176–194.
- Raag, Raimo 2002.** Neli algust, aga ei ühtegi otsa. Eesti keele ülikooliõpe Rootsisis. – Eesti keel ja kultuur maailmas. 13.–15. august 2000. Tartu. Ettekanded. Toimetanud Jüri Valge. Tartu: Eesti Vabariigi Haridusministeerium, Eesti Instituut, 58–71.
- Raag, Raimo, Virve Raag 1992.** Över stormande hav. Estländiskt liv och leverne i Kumla 1944–1991. Üle tormise mere. Eesti elu-olu Rootsi väikelinnas Kumlas 1944–1991. Örebro.
- Roos, Aarand 1975.** Jumalaga, Kars ja Erzurum. Maarjamaa Taskuraamat 10. Lund: Maarjamaa.
- Roos, Aarand 1980.** Morfologiska tendenser vid språklig interferens med estniska som bas. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 12. Uppsala.
- Roos, Aarand 1987.** Kannutäis kapatoitu. Muljeid Ameerika eestlaste keelest. – Finsk-ugriska småskrifter 7. Lund, 22–31.
- Rosenberg, Tiit 1998.** Eestlaste väljaränne 19. sajandil – 20. sajandi algul: taust ja võrdlusjooni naabritega. – Eesti kultuur võõrsil.

- Loode-Venemaa ja Siberi asundused. Toimetanud Astrid Tuisk. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 34–59.
- Rannut, Mart, Ülle Rannut, Anna Verschik 2003.** Keel, võim, ühiskond. Sotsiolingvistika ja keelepoliitika õpik. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Salasoo, Tiiu 1990.** Opportunities for the Study of the Estonian Language Abroad. – Journal of Baltic Studies. Vol. XXV, 4, 347–358.
- Sang, Joel 1982.** Valged laigud eesti keelekaardil. – Keel ja Kirjandus 8, 422–428.
- Sinu, minu ja meie Riia. Koostanud Karl Kello, Livia Viitol. Tartu: Vanemuise Selts, 2008.
- Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud. Toimetanud Kaja Kumer-Haukanõmm, Tiit Rosenberg, Tiit Tammaru. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Suhonen, Seppo 1980.** Eine estnische Sprachinsel in Finland. – Lingua Posnaniensia XXIII, 187–190.
- Sõna jõul. Diasporaa roll Eesti iseseisvuse taastamisel. Toimetanud Kristi Anniste, Kaja Kumer-Haukanõmm, Tiit Tammaru. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ševeljova, Anna-Liisa 2009.** USA eestlaste koodivahetus. Seminaaritöö. Käsikiri TLÜ eesti keele ja kultuuri instituudis.
- Tammine rahvas. Koguteos. Toimetanud H. Jänes, E. Kandre, U. Juuno, H. Mark, H. Rajamaa. Stockholm: Eesti Komitee koolide toetuskapital, 1952.
- Tammine rahvas II. Kaks aastakümnet rahvuslikku tegevust. Toimetanud R. Kolk, J.-O. Lauri, H. Mark ja M. Üürike. Stockholm: Eesti Komitee Rootsis, 1965.
- Tampere, Herbert 1938.** Ülevaade Kuusalu kihelkonnast ja asundusist ning rahvaluule kogumisest asundusis. – Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalaulud. Toimetanud Herbert Tampere. Tallinn: K.O.-Ü. Kultuurkoondis, 1–50.
- Teder, Erik 1960.** A. H. Tammsaare jalajälgi otsimas. – Keel ja Kirjandus 3, 174–178.
- Teiss, Kristiina 2005.** Kristian virolais-suomalaista kaksikielisyyttä omaksumassa: koodien yhdistyminen ja keskustelustrategiat.

- Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Teiss, Kristiina 2006.** Suhtlusstrateegiad eesti-soome kakskeelsust omandava lapse segakoodis. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 2. Toimetanud Helle Metslang, Margit Langemets, Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 251–269.
- Teral, Maarika 2003.** Taani eestlaste eesti keelest. – VIRSU. Viro ja suomi: kohdekielet kontrastissa. Toim. Pirkko Muikku-Werner, Hannu Remes. Lähivertailuja 13. Joensuu, 259–264.
- Teral, Maarika 2007.** Taani eestlaste keelest. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele (võörkeelena) osakonnas.
- Tooming, Kadri 2008.** Lõuna-Eesti küla Vene impeeriumi keskvalitsuse kolonisatsioonipoliitika mõjuväljas 1889–1914. Magistritöö. Käsikiri Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudis.
- Vaba, Lembit 1997.** Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn-Tampere.
- Valk, Aune, Kristel Karu 2002.** Eesti identiteet Eestis ja Rootsis. – Eesti ja eestlased võrdlevas perspektiivis: kultuuridevahelisi uurimusi 20. sajandi lõpust. Toimetanud Aune Valk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 125–142.
- Valk, Aune, Kristel Karu-Kletter 2006.** Rootsi eestlaste eesti-identiteet. – Suur põgenemine 1944. Eestlaste lahkumine läände ning selle mõjud. 22. oktoobril 2004 Tartus toimunud rahvusvahelise teaduskonverentsi artiklite kogumik. Toimetajad Kaja Kumer-Haukanõmm, Tiit Rosenberg, Tiit Tammaru. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 147–169
- Valmas, Anne 2003.** Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944–2000. I-II osa. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Valmis, Aavo 1997.** Emakeeleõpetus Venemaa eesti koolides. Tallinn: Virgela.
- Verschik, Anna 2002.** Russian-Estonian contacts and mechanisms of interference. – Trames 6, 245–265.
- Verschik, Anna 2004.** Koodivahetus meil ja mujal. – Keel ja Kirjandus 1, 25–45.
- Verschik, Anna 2007.** Keelekontaktid, laenatavus ja verbi kopeerimine eestivene variandis. – Keel ja Kirjandus 5, 357–377.

- Verschik, Anna 2008.** Emergent Bilingualism: from Monolingualism to Code-Copying. London: Continuum Publishers.
- Viikberg, Jüri 1986** = Вийкберг, Юрий 1986. Эстонские языковые островки в Сибири. Preprint KKI-41. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Viikberg, Jüri 1989a.** Suomalais-virolaisia kielisuhteita Siperiassa. – Virittäjä 1, 79–88.
- Viikberg, Jüri 1989b.** Koodivahetus ja Siberi eestlased. Lähtekehti. – Keel ja Kirjandus 4, 202–205.
- Viikberg, Jüri 1989c.** = Юрий Вийкберг, Эстонские языковые островки в Сибири. (Возникновение, развитие, контакты.) Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Таллин, 1989. Käsikiri Tartu Ülikooli Raamatukogus.
- Viikberg, Jüri 1990.** Die Sprachkontakte des Sibirien-Estnischen. – Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum 3B. Sessiones sectionum. Debrecen, 298–303.
- Viikberg, Jüri 1991.** An Estonian Village in the Far East. – Multilingualism in the Nordic Countries and beyond. Editors Kjell Herberts, Cristian Laurèn. Åbo, 326–332.
- Viikberg, Jüri 1992.** Estonians in Siberia. – Fenno-ugrica Suecana 11. Stockholm, 1992, 79–90.
- Viikberg, Jüri 1996.** Nord- und Südestnisch in Sibirien: neben- und übereinander. – *Laponica et Uralica*. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala. Hg. von L.-G. Larsson. SUU 26. Uppsala, 325–330.
- Viikberg, Jüri 1997.** Eesti külad Venemaal: keel ja identiteet. – *Eestlane olla...* Eesti keele ja kultuuri perspektiivid. Toimetanud Hill Kulu, Katrin Metsis, Tiit Tammaru. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 28–52.
- Viikberg, Jüri 1999.** Keelesaar: mida otsitakse, mida leitakse? – IV Välis-Eesti kongress 29.-30. juunil 1999. a. Tallinnas. Ettekannete kokkuvõtted. Koostaja Leili Utno. Tallinn: Välis-Eesti Ühing, 13.
- Viikberg, Jüri 2001.** Vom Kaukasien bis zum Japanischen Meer. Sprachkontakte estnischer Umsiedler mit den einheimischen

- Völker. – 100 aastat akadeemilist eesti keele õpet Uppsala ülikoolis. 100 Years of Academic Teaching of Estonian at the University of Uppsala. Koostanud Raimo Raag, Jüri Valge. Uppsala-Tartu, 89–97.
- Viikberg, Jüri 2002.** Language shift amongst Siberian Estonians. – Opportunities and Challenges of Bilingualism. Eds. Li Wei, Jean-Marc Dewaele, Alex Housen. Berlin: Mouton de Gruyter, 125–144.
- Viikberg, Jüri 2008.** Eesti keele kogud. – Eesti humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud. Seisund, kasutamine, andmebaasid. Toimetanud Erast Parmasto, Jüri Viikberg. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008, 95–112.
- Viikberg, Jüri 2009.** Väliseesti keelest. – Eesti keel ja kultuur maailmas III. Toimetanud Mart Meri, Katrin Maiste, Raina Reiljan. Tallinn: Eesti Instituut, 49–53.
- Viikberg, Jüri, Ott Kurs 2003.** Estonians in Crimea. – Yearbook of Population Research in Finland 39, 171–180.
- Viikberg, Jüri, Lembit Vaba 1984.** Siberi põhjaeestlasi kõnetamas. – Keel ja Kirjandus 3, 145–156; 4, 210–223.
- Vilbaste, Gustav 1960.** Kaukaasia eestlaste keelest ja rahvaluulest. – Emakeele Seltsi aastaraamat VI. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 121–131.
- Vilde 1904 = Vilde, Eduard.** Krimmi ja Kaukaasia eestlastel külaliseks. – Teosed. Reisikirjad. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956, 231–387.
- Väliseestlaste keelest.** Toimetanud Liina Lindström. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 9. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1998.
- Väravas, Tiina-Maia 2004.** Identiteedi ja kohanemise aspekte: Inglismaal elavate eestlaste näitel. Bakalaureusetöö. Käsikiri TLÜ Eesti Humanitaarinstituudis.
- Vääri, Eduard 1960.** Kaukaasia eestlaste keelest. – Keel ja Kirjandus 7, 425–429.

A STUDY OF THE ESTONIAN LANGUAGE IN DIASPORA

Summary

The varieties of the Estonian language outside Estonia, differing from standard Estonian spoken in Estonia, are regional and generally oral language variants, influenced by local factors and variable intergenerational use. Containing loans from the dominant language, the oral language of the older generation still retains features either redundant or marginal in the current Estonian language geographic area.

The first written documents on expatriate Estonians date back to the 19th century, *but it was only after the Republic of Estonia was established in 1918 that a wider interest was taken in compatriots living abroad. In 1928, the Expatriate Estonian Society (Välis-Eesti Ühing) was founded and the Expatriate Estonian Congress (Välis-Eesti kongress) started to be held every five years. After Estonia was annexed by the Soviet Union in 1940, the word väliseestlane 'expatriate Estonian' was used only in connection with Estonians living outside the Soviet Union.*

In the 1950s and 1960s, linguists became specifically interested in the Estonian settlements of Caucasus, Siberia and Ussuriland. Scholars, hoping to find in Siberia or Caucasus the archaic language of former settlers still alive, discovered that vernacular Estonian was not influenced so much by archaisms (caused by separation from the homeland) as influences from long-term contact with other languages.

Since the late 1990s, the study of the varieties of Estonian used outside Estonia has taken a new direction. This can be recognised by the increased interest in the varieties of Estonian in various new countries of residence (e.g. Denmark, Finland, Germany). The focus of interest moving to western countries did not mean a loss of interest in the areas of the former Soviet empire. In 1996, the Centre for Migration and Diaspora Studies was set up in the Tartu University Institute of Geography.

Presently, one of the prestigious research projects (2010–2013) of Finno-Ugric languages, the EU-funded *ELDIA* (European Language

Diversity for All) is underway. Besides other Finno-Ugric languages (e.g. Karelian in Finland and Russia, Hungarian in Slovenia and Austria), the project includes the Estonian language in Finland and Germany, and the language developments marking the multilingualism of recently established Estonian communities abroad.